8.www.lex.uz.

## BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA EKOLOGIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIK O‘YINLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.

**Misirova Nodira Tavbayevna**
Guliston davlat pedagogika instituti dotsenti,PhD
**Gadayeva Tamara Narzullayevna**
Jizzax shahar 22-umumiy o'rta ta'lim maktabi boshlang'ich ta'lim ustozi
**O‘rishova Xayriniso Muhammadali qizi**
Sardoba Tumani 16-maktab umumta’lim maktabi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
e-mail:xayrinsoorishova@gmail.com

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirishda didaktik o‘yinlarning o‘rni va ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ekologik madaniyatni rivojlantirish, tabiatga mehr uyg‘otish hamda o‘quvchilarning ijodiy va mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda didaktik o‘yinlarning pedagogik imkoniyatlari tahlil qilingan.

**Kalit so‘zlar**: Ekologik tarbiya, didaktik o‘yin, boshlang‘ich ta’lim, ekologik madaniyat, ta’lim texnologiyalari, tabiatni muhofaza qilish

**Аннотация:** В данной статье освещаются роль и значение дидактических игр в формировании экологического воспитания у учащихся начальных классов. Также анализируются педагогические возможности дидактических игр в развитии экологической культуры, воспитании любви к природе, а также развитии творческого и логического мышления учащихся.

Ключевые слова: экологическое воспитание, дидактическая игра, начальное образование, экологическая культура, образовательные технологии, охрана природы.

**Annotation:** This article highlights the role and importance of didactic games in developing environmental education among primary school students. It also analyzes the pedagogical possibilities of didactic games in fostering ecological culture, encouraging love for nature, and developing students’ creative and logical thinking.

**Keywords:** Environmental education, didactic game, primary education, ecological culture, educational technologies, nature conservation.

Boshlang‘ich maktab o‘quvchilarida ekologik ta'limni shakllantirish murakkab, ko‘p qirrali bo‘lib, maqsadli pedagogik sa'y-harakatlarni talab qiladi . Ushbu protsedura o‘quvchilarning yosh xususiyatlarini, psixologik rivojlanish darajalarini, kognitiv faollik jarayonlarini va ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishni sinchkovlik bilan hisobga olishni talab qiladi. Shu nuqtai nazardan, didaktik o‘yinlar ekologik ta'lim uchun foydali vosita bo‘lib xizmat qiladi. O‘yin faoliyati boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalar uchun asosiy mashg‘ulot bo‘lib, ularning atrof-muhitni tushunishiga, ijtimoiy

rollarni oʻzlashtirishiga va qadriyatlar tizimini rivojlantirishga yordam beradi. Ekologik ta'lim tabiat bilan ongli munosabatni, ekologik madaniyatni va atrof-muhitga mas'uliyatli yondashuvni rivojlantirishni oʻz ichiga oladi. Shunga qaramay, boshlangʻich maktab oʻquvchilarida ekologik tamoyillarni chuqur va uzoq muddatli tushunishni monoton nazariy bayon orqali rivojlantirish qiyin. Natijada, didaktik oʻyinlar orqali ekologik bilimlarni integratsiyalash, hissiyotlar va amaliy faoliyatni birlashtirish bilan birga, katta ahamiyatga ega. Oʻyin davomida oʻquvchi nafaqat ma'lumot oladi, balki uni faol tahlil qiladi, ma'lum stsenariylarga qoʻllaydi va mustaqil xulosalar chiqarishga intiladi. Atrof-muhit ta'limini rivojlantirishda didaktik oʻyinlarning ahamiyati birinchi navbatda ularning motivatsion qobiliyatiga bogʻliq. Boshlangʻich maktab oʻquvchilari uchun qiziqarli hikoyalar, vizuallar, rollar va raqobatbardosh xususiyatlarga ega oʻyinlar ichki motivatsiyani ragʻbatlantiradi. Natijada, ekologik mazmundagi vazifalar burch emas, balki qiziqarli harakat sifatida qaraladi. Bu bilimlarni ataylab egallash uchun asos yaratadi. Atrof-muhit ta'limida qoʻllaniladigan didaktik oʻyinlar ularning mazmuniga qarab bir nechta yoʻnalishlarda namoyon boʻladi. Dastlabki e'tibor ekologik tushunchalarni rivojlantirishga moʻljallangan oʻyinlarga qaratilgan. Ushbu oʻyinlar tabiiy hodisalar, oʻsimlik va yovvoyi tabiat bilan bogʻliq mavzularni, shuningdek, hikoyalarida suv va havoni muhofaza qilishni oʻz ichiga oladi. Oʻquvchilar "Tabiat qoʻriqchilari" rolini oʻz zimmalariga olish orqali atrof-muhitni muhofaza qilish boʻyicha amaliy bilimlarga ega boʻladilar. Ular ramziy ma'noda chiqindilarni toʻgʻri ajratish, daraxt ekish va suvni tejash kabi vazifalarni bajaradilar, shu bilan ekologik xulq-atvor paradigmasini oʻzlashtiradilar. Ikkinchi e'tibor ekologik muammolarni tushunish va hal qilish uchun moʻljallangan muammoli oʻyinlarga qaratilgan. Oʻyinlarning bu janri oʻquvchilarda tanqidiy fikrlash koʻnikmalarini rivojlantiradi. Oʻyin davomida bolalar qahramonlarga muayyan stsenariylarda yordam berishlari, atrof-muhitga zararli elementlarni tan olishlari va toʻgʻri tanlov qilishlari kerak. Natijada, ekologik muammolar hayot sharoitlari bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, oʻquvchining shaxsiy tajribasiga aylanadi. Uchinchi toifaga allomalarimiz merosiga asoslangan oʻyinlar kiradi.  Milliy ta'lim sohasida tabiatga hurmat va atrof-muhitni muhofaza qilish tushunchalari asosiy oʻrinni egallagan. Masalan, Abu Rayhon Beruniy oʻz asarlarida tabiiy hodisalarni ilmiy nuqtai nazardan oʻrganib, insoniyat va tabiat oʻrtasidagi uygʻunlikni ta'kidlagan. Abu Ali ibn Sino esa, aksincha, atrof-muhit ta'sirining inson salomatligiga ta'siri haqida fikr yuritgan. Alisher Navoiy asarlarida goʻzallik va poklik tushunchalari tabiat tasviri orqali taqdim etilgan. Ushbu tarixga asoslangan rolli oʻyinlar oʻquvchilarda milliy ideallarga asoslangan ekologik ongni rivojlantiradi .

Didaktik oʻyinlar orqali ekologik ta'lim berishda hissiy ta'sirchanlik muhim element hisoblanadi. Oʻyin jarayonida yuzaga keladigan ijobiy his-tuygʻular ekologik bilimlarni oshiradi. Yosh bola tabiatga mehr-muhabbat, hamdardlik va javobgarlik tuygʻusini rivojlantiradi. Xususan, hayvonlar yoki oʻsimliklarni gavdalantirish orqali oʻquvchi oʻzining "tilini" ifodalaydi, shu bilan hamdardlik qobiliyatlarini oshiradi. Didaktik oʻyinlarning yana bir muhim xususiyati ularning integratsiyalashgan tabiatidir. Ekologik mavzudagi oʻyinlar nafaqat "Tabiiy fanlar" bilan, balki ona tili,

savodxonlik, tasviriy san'at va texnologiya bo‘yicha o‘qitish bilan ham integratsiya qilinishi mumkin. Talabalar ekologik mavzu bo‘yicha adabiyotlarni o‘rganadilar va keyinchalik undan ilhomlangan sahna yaratadilar. Ular tabiiy muhitni tasvirlaydilar va uni saqlash usullari haqidagi qarashlarini ifodalaydilar. Bu integratsiya bilimni yaxlit tizim sifatida yaratadi. Ekologik mavzularga ega stol o‘yinlari, karta o‘yinlari va harakatli o‘yinlar boshlang‘ich maktab o‘quvchilari uchun ajoyib vositalardir. Stol o‘yinlari oziq-ovqat zanjiri va suv aylanishi kabi jarayonlarni modellashtiradi. Harakatli o‘yinlarda o‘quvchilar ekologik rollarni o‘z zimmalariga oladilar va tabiatdagi muvozanatni tushunadilar. "Oziq-ovqat zanjiri" o‘yinida har bir bola ma'lum bir organizm rolini o‘z zimmasiga oladi, bu ularning o‘zaro bog‘liqligini ko‘rsatadi. Didaktik o‘yinlarni samarali tashkil etish muayyan pedagogik sharoitlarni talab qiladi. O‘yinning maqsadi aniq ifodalangan bo‘lishi kerak. Har bir o‘yin ekologik ta'limda ma'lum bir maqsadga erishish uchun mo‘ljallangan bo‘lishi kerak. Bundan tashqari, o‘yin mazmuni o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlariga mos kelishi kerak. Uchinchidan, o‘qituvchi o‘yin jarayonini nazorat qilish, yo‘naltirish va baholash majburiyatini o‘z zimmasiga oladi. O‘yin oxirida mulohaza yuritiladi va o‘quvchilarning tushunchalari umumlashtiriladi. Bundan tashqari, didaktik o‘yinlar ekologik qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi. Ekologik kompetensiya atrof-muhitni muhofaza qilishga oid bilimlar, qobiliyatlar va sertifikatlar to‘plamini anglatadi. O‘yin davomida o‘quvchi ekologik kontekstni baholash, tegishli qarorlarni shakllantirish va amaliy rejalarni tuzish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Bu kelajakda ekologik jihatdan ongli shaxsni tarbiyalash uchun zamin yaratadi. Didaktik o‘yinlar boshlang‘ich maktab o‘quvchilarida ekologik ta'limni rivojlantirishning samarali usuli hisoblanadi. Ular ekologik bilimlarni qiziqarli egallashga, milliy merosga asoslangan ekologik qadriyatlarni singdirishga va yoshlarda tabiatga vijdonan va mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga yordam beradi. Ekologik ta'limda didaktik o‘yinlarni qasddan va tizimli ravishda qo‘llash ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Ekologik ta'lim va rivojlanish doirasi maktabgacha ta'lim muassasalarida, umumiy ta'lim maktablarida, keyingi ta'lim bosqichlarida va mehnat tashkilotlarida saqlanib qolmoqda .

Ma'lumotlar shuni ko‘rsatadiki, inson ongi umumiy rivojlanishining 50 foizini dastlabki 3-4 yil ichida, 30 foizini 4-8 yoshda va 20 foizini 8-17 yoshda amalga oshiradi. Shuni hisobga olgan holda, ekologik ta'limni asosan bolalar bog‘chalari va maktablarda joriy etish juda muhimdir. Dastlab, ekologik ta'lim tamoyillari maktabgacha yoshdagi bolalarda shakllanadi. Bolalarning tabiatga mehr-muhabbati va g‘amxo‘rligi oila va ta'lim muassasalarida rivojlantiriladi. Mashhur ilg‘or o‘qituvchilar o‘z asarlarida bolalarda tabiatga ishtiyoqni erta yoshdan boshlab singdirish zarurligini ta'kidlaganlar. 17-asrning taniqli o‘qituvchisi Y.A. Komenskiy buni o‘zining "Rasmlardagi aqlli narsalarning ifodasi" asarida aniq ta'kidlagan. Ushbu kitob yoshlar uchun mo‘ljallangan ensiklopediya bo‘lib, tabiatga ishtiyoqni rivojlantirish va uning hayoti va tuzilishini tushunishga yordam berishga qaratilgan. Tabiiy tabiatni muhofaza qilishda insoniy maqsadlar, ya'ni shaxslarga nisbatan mehr-shafqat va g‘amxo‘rlik muhim ahamiyatga ega. Mashhur o‘qituvchilar bolalarda erta yoshdan boshlab

insoniylik va tabiat bilan bog‘liqlik tuyg‘usini singdirish zarurligini ta'kidlaganlar. Psixologlarning ta'kidlashicha, axborotga qiziqish ekologik ta'limning katalizatori bo‘lib, bolalarning olgan bilimlarini rag‘batlantiradi va ularning amaliy ko‘nikmalarini rivojlantiradi. "Ekologik madaniyat" tushunchasi tabiat va tsivilizatsiya tamoyillariga muvofiq birga yashash, ushbu holatlarni tushunish va mulohaza qilish uchun zarur shart-sharoitlarni o‘z ichiga oladi. Ekologik madaniyat umumiy insoniyat madaniyatining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, uning muhim ko‘rsatkichi bo‘lib xizmat qiladi. Ekologik madaniyat shaxslarda o‘z uyini, ko‘chasini, mahallasini, qishlog‘ini va shahrini ifloslanishdan himoya qilish, uning estetikasini yaxshilash, tabiiy hududlarini asl holatida saqlash, ulardan samarali foydalanish va mamlakatning tabiiy muhitini muhofaza qilishni o‘z ichiga olgan fazilatlarni rivojlantirish sifatida belgilanadi. Atrof-muhitning estetik jozibasini oshirish uchun tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va yosh avlodga ekologik ta'lim tamoyillarini singdirish juda muhimdir. Buni bolalik davrida amalga oshirish kerak, chunki bolalar axborotni juda yaxshi qabul qiladilar va agar yaxshi taqdim etilsa, ular uni eslab qoladilar. Bolalar axborot o‘yin sifatida taqdim etilganda eng yaxshi eslab qoladilar. Ekologik mavzularga oid turli xil ta'limiy o‘yinlar yaratilgan, ular yosh bolalardan aniq javoblarni talab qiladigan oddiy o‘yinlardan tortib, kengroq auditoriya uchun mo‘ljallangan murakkabroq versiyalargacha. Didaktik o‘yinlar orqali ekologik ta'lim yosh bolalarda eng kichik guldan boshlab, tabiiy muhitga bo‘lgan qadriyatlarni rivojlantiradi. Atrof-muhitga e'tiborni rivojlantirish uchun biz ularga sodda tarzda chinakam minnatdorchilikni singdirishimiz kerak. Tabiat bilan muloqot qilish va uning ajoyib xilma-xilligini qadrlash zavqi bolaning dunyoqarashini kengaytiradi. O‘qituvchining vazifasi bug‘doyni yig‘ib olishdir. Ekologik o‘yinlar ko‘plab yosh guruhlari uchun mos keladi, chunki vazifalar bolalar mustaqil ravishda bajarishi uchun yetarlicha qiyin. Bolalar uchun ekologiya bo‘yicha ta'limiy o‘yinlar "Sehrli doiralar". O‘yin uchun to‘rtta sektorga bo‘lingan karton doira kerak, ularning har biri ma'lum bir faslni ifodalaydi va doira rangi osilgan matoda ko‘rsatilgan. Kattalar topishmoqlar yoki savollar berishadi va javobni olgan bola tegishli qismga kiyim qisqichini yopishtiradi. Ushbu o‘yin boshqa har qanday mavzuni qamrab olishi mumkin. Tegishli buyumni aniqlang. Stolga rasm qo‘yiladi va o‘qituvchi ko‘rsatilgan belgiga tegishli narsalarni tanlashni taklif qiladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:**


1. Aliqulova, M.M. Tabiiy fanlarni o‘qitishda integrativ yondashuv asosida kompetensiyalarni shakllantirish: Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi. – Toshkent: TDPU, 202 Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent, 2014.
2. Yo‘ldoshev J. Ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. – Toshkent, 2016.
3. Hasanboyeva O. Pedagogika nazariyasi va tarixi. – Toshkent, 2018.
4. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. Boshlang‘ich ta’lim davlat ta’lim standarti.1. – 156 b. – B. 45–67.